

„Ti élni fogtok milliónyian...”

Várnai Zseni 75 éves

Május eleje. A nappalok a kitárt ablakokon már adnak, ha fukaron is, kevés meleget. A lakásban azonban még hűvös van. Kati, a kislánya fát hoz, begyújt. Sistereg a vékonyra vágott aprófa. Prúszköl, füstöl a kályha. Aztán lobog a láng. Mi beszélgetünk. Hogy miről? A költészetről, amely betöltötte egész életét.

— Szeretem, mindig szerettem a szép magyar szót. Megőriztem szülőföldem, a Bakony vidéki nép dialektusát. Színpadra készültem. Vizsgáltam az ember ezerszínű érzelmvilágát. Néha megértettem, néha nem. Már végzett színész voltam, amikor megismertem férjemet, Peterdi Andort. Ő költő volt. A szegények, az elnyomottak poétája. Erte búcsút mondtam a színháznak.

Tulajdonképpen itt kezdődik Várnai Zseni igazi élete. Lassan, tagoltan emlékszik. Régvolt idők emlékei. A pestújhegyi nyomor. A sok koplalás. A petróleumlámpa pislikoló fénye.

— Bennem — úgy érzem — egyszerre született meg a költő és a forradalmár. Mondhatnám, minden átmenet nélkül, valami furcsa kényszerből írni kezdtem. Az első vers 1911-ben született, Anyaság volt a címe. Az asszonyok elfojtott panaszaik szinte sikoltásként hangzottak tollából: „Egész világnak minden proletárját / tebenned csókolom drága fiam, / ha én elhullok a küzdők porondján / ti élni fogtok milliónyian...”

— Mindent számon kértem az uralkodó osztálytól, a nép sanyarú, kilátástalan életét, a rabolt aranyat. Írtam, amit éreztem. Nem tö-

rődtem a következményekkel, talán még nem is láttam akkor az acsakardó börtönrcsokat.

Első kötete 1914-ben jelent meg. Katonafiának címen. Azóta a címadó költemény jelentősége túlnőtt hazánk határain, jelképpé vált a béke védelmében, az anyák tiltakozása a háború ellen.

Verseivel gyűjtött, lázított a háború ellen. Üldözött cenzúra és rendőrség. A háború alatt születtek híres békeversei. Velük kiáltott, hogy hallgassanak el már végre a fegyverek: „Ne löj, fiam, mert én is ott leszek!” A Tanácsköztársaság rövid hónapjaiban egymásután jelentek meg kötetei. Második gyermeke éppen ebben az időben született. A bukás utáni szörnyű üldözések kitörölhetetlen

nyomokat hagytak érzékeny lelkében. Férjét elvitték a hóhérlégények. Ő gyermekágyban feküdt, amikor rátrörték a tisztí különítmény pribékjei.

Verseket vesz elő egy mappából. Betűzi az Éjszaka szépe kézzel írott sorait. Értékes életének tapasztalatai kristályosodnak drágaköve ezekben az új költeményekben.

— Hosszú-hosszú évek óta éjszaka írok. Az ágyam körül könyvbarikád tornyosul. Ezt is, azt is olvasom. Brahms, Vivaldi muzikája csendül fel a lemezjátson.

— Soha nem tudtam máshogy élni, mint ahogy verseimben írtam. Félttem, és ma is félek minden hazugságtól. Ezért szívesen álltam a pódiumra, hogy — verseimet szavalva — közvetlenül lemérhessem hatásukat, nézhessem a szemek rezdülésében, vajon eltalálnak-e gondolataim, érzelmeim az emberekhez.

Megalkudni nem tudott soha. S az élete sokszor ezért volt mostoha. Mondták is, de mennyiszor: írjon másfajta dalokat. Akkor lett volna pénze, kincse, de a hit az ő lelkében mélyen vert gyökeret, amit sem csörgő arannyal, sem pénzzel nem vehettek meg. — soha!

A második világháború borzalmas esztendeiben egy időre kiragadja kezéből a tollat a hitleri fasizmus. Illegálisba vonul férjével és gyermekével együtt. Nehezők, nagy megpróbáltatások. Amikor már a vers kevés, akkor a fegyver következik. És ő ezt is vállalja. Pedig akkor már elmúlt ötvenéves.

— Mindent de mindent vártam a felszabadulástól. A megújodást, versesköteteket, szabad levegőt. Már az első napokban vassal üdvözöltem a szabadságot. Öriási munkakedv futott. Különleges kegynek tartottam a sorstól: élni engedte szereteteimet, és élni engedett engem, hogy dolgozhassak.

S ő, a szárnyaló költő, regényt írt. Megírta több mint ezer oldalon élete nagy élményét: az Egy asszony a milliók közül. Családegyény vagy önéletrajzregény, maga sem dönti el.

Több mint húsz kötet áll már mögötte, s ki tudja, még mennyi következnek? Az Élek, vigyázzatok-ban mai gondolatairól vall. Költőről csak finom tollal lehet írni.

Alkotni akar, harcolni a békéért, hogy az anyák féltelém nélkül szoptathassák gyermekeiket, hogy a játszóterek hangosak legyenek a gyermekzsivajtól. Hogy ne akna vijjogjon, hogy évről évre megújodást és ne pusztulást hozzon a tavasz. Hogy a május 25-e minden évben nyugodt, értelmes békében érje a születése napján!

Regős István

A fiatalok nem felejtik el az öregeket

Nyugdíjasok találkozója Szegeden

Néhány nappal ezelőtt a Vöröskereszt aktivistái és a Móra Ferenc Iparitanuló Intézet KISZ szervezetének tagjai útra indultak, hogy személyesen vigyék el a III. kerületi öregeknek az öregek napjára szóló meghívókat. A barátságos meghívásnak szinte minden idős ember eleget tett.

— Csak azok nem, akiket ágyhoz láncolt a betegség. Háromszázhatvan 70 éves felüli alsóvárosi nyugdíjas a MÁV művelődési otthonban gyűlt össze. Megnézték a Háman Kató iskola úttörőinek, a MÁV Neve-

A világhírű amerikai dramáiról, Tennessee Williams alkotásai általában lényeges és fontos dolgokat mondanak el az amerikai társadalomról. A Szegezen most bemutatott *Nyár és füst* azonban ennek az írótól megszokott társadalomkritikának szinte nyomasztóan sötét. A mű háttérét időlen és elvont: ebben a darabban csak az *egyénről*, a társadalomtól majdnem független *egyénségről* beszél az író, s az a környezet, amelynek későbbi darabjaiban olyan kitűnő ábrázolását adta, ebben a műben csak vázlatosan van jelen.

A dráma alig több, mint egy túlérzékeny, ideges lány állapotának rajza. Alma Wi-

a szerző későbbi darabjaiban, akkor ezzel szemben hangsúlyozni szeretnénk: ez a közeledés az író életművéhez legalábbis egyoldalú. A brutális elemeknek ugyanis önmagukban nincs olyan nagy jelentőségük, mint a szemlélet feltételezése szerint. (A kétezer éves görög drámák is tele vannak elrémisztő mozzanatokkal, „beteg”, „eltorzult” lelkekkel, mégsem jutott soha senkinek eszébe, hogy az emberi szellemnek e remekléseit ezért elutasítsa.) A dolog lényege abban van, hogyan, milyen környezetben és hangszerelemben jelennek meg ezek az elemek, mit akarnak és mit tudnak kifejezni a világról, az emberekről, a társadalomról. Williams „brutalitá-

ség, líraiság, a naturalizmus határozott elutasítása jellemezte. A rendező arra törekedett, hogy az előadásnak a költőiség legyen a kötőanyaga. A darabnak még azokat a motívumait is ennek a lírai stilizáltságnak a szintjére emelte, amelyek a drámaiság elementálisabb, teatralisabb érvényesítésére adtak volna lehetőséget. (Papa Gonzales és Rosa Gonzales alakja például határozottan visszafogott: rendező és színész egyaránt ellentáll a teatralitás csábításának, pedig naturalista módon fel fogva ezekből a szerepekből roppant hatásos figurákat formálhattak volna.) A rendező az előadás minden elemét a lírai tragédia szempontjából formálta meg. Gondoljunk csak például a zenére. Milyen valóságértékű szöveg! Mintha valahonnan a mennyből érkezett volna hozzánk, vagy álmodunkban hallottuk volna, s így szóló még akkor is, ha éppen valami ortomolus jelenített meg. S ez — hangsúlyozzuk — nem okozott stultulust.

A színészek közül Demjén Gyöngyvér kell elsőként emlitenünk. Az egész darab az ő figurája köré épült, az előadás tehát azon fordul meg, sikerül-e a szerepet játszó színésznőnek e túlérzékeny lányt, ezt a remek szerepet hitelesen és sokszínűen megformálnia. Demjén Gyöngyvér most a kevésbé sikerült korábbi próbálkozások után — bebizonyította a szegedi közönségnek, hogy valóban nagyon tehetséges színésznő. Játékának minden mozzanatát, nevetését, idegességét, tétovaságát, tehetetlenségét, szelid rajongását, mind-mind a dramáiról által megrajzolt figura lényegét ragadta meg és fejezte ki. Alma Winemillerje élő, valószínű ember, az alakítás hiteles és erőteljes, szép és színvonalas színészi munka.

Ezzel együtt kell említenünk a produkcióról produkcióra fejlődő Jászai Lászlót. Szerepfelfogása nagyon érdekes. Az ember azt hinné, ez a figura összeomlik erőteljes teatralitás nélkül. Jászai másképp játszotta. Óvakodott minden látszat-dramaiságtól, s fiatal orvosra mégis erőteljes.

A kisebb szerepekben is kimunkált színészi alakításokat láthattunk. Dicső Györgyi Alma anyjának hálás, s Katona András Alma apjának hálátlanabb szerepében jól közvetítették az írói mondanivalót. A másik apa, Págonyi Nándor, kifejezően tolmácsolta azt a szülői egyoldalúságot, amit a szerep magában foglal. Hőgye Zsuzsa játékában a stilizáltság egy kissé túlzott: Rosája bálványserű. Itt több szín, „emberiség”, ha úgy tetszik, „naturalizmus” nem értett volna. Kátay Endre — ugyancsak visszafogott — Gonzalesében ezt a hiányt nem éreztük. Az alakítás karakterisztikus. Kovács Zsuzsa Nellije fiatalos kedves-séggel hatott. Bányász Ilona szerepformálása színességével is jól illeszkedett az előadás stílusához. Ifj. Kőműves Sándor villanásnyi szerepéből is karaktert formált. Gregor Józsefnek is csak egy-két szó és néhány mozzulat jutott. Amit csinál, mégis hatásos. Csikos Gábor jól megfelelt a szerep követelményeinek; Szegedi Molnár Géza nem tudott mit kezdeni szerepével; Meződi Erzsébet Rosemaryje kifejezőtelen. A gyerek John szerepét Rác Tibor játszotta.

A díszleteket Székely László tervezte. Szurrealista jellegű színpadképe négy színhelyet egyesített s nemcsak a térelrendezés szempontjából, hanem tartalmilag is. Az elegendő elemek, a díszletek naturalista és stilizált darabjai jól illeszkedtek egymáshoz és hatásosan szolgálták az előadás hangulatát.

ÖKRÖS LÁSZLÓ

Nyár és füst

Tennessee Williams drámája Szegeden

(Siflis felvétele)

John (Jászai László) és Alma (Demjén Gyöngyvér)

nemiller, egy amerikai pap lánya a darab főhőse; köré épül a dráma mondanivalója. Ez a lány gyermekkorától kezdve rajongással tekint John Buchanra, a kisváros orvosának orvosá lett fiára. Csak hogy ezt a fiatal — és mint utóbb kiderül, tehetséges — orvos vágyak izgatják, mint amit ez a — a maga által csinált világban, hamis illúzióknak élő — lány nyújtani tud és akar. Ezért — bár a fiatal orvos ismeri Alma szinte földöntúli, ragaszkodó szerelmét — az engedékenyebb és szenvedélyesebb Rosa Gonzales felé fordul, majd élettársul egy Alma Winemillernél kevésbé művelt és szellemes, „hétköznapi” lányt választ. Végül is Alma számára nem marad más, mint az, amit a darab elején olyan határozottan és egyértelműen elítél: szomorú ismerkedés a testi szerelem pillanatnyi és mulékony örömeivel.

Nem világos, hogy a szegedi színház Tennessee Williams gazdag életművéből miért éppen ezt a korai drámát választotta. Ha csakugyan azért, amire a rendező nyilatkozata utal a színház műsorfüzetében, hogy kevesebb benne a felfokozott erotika, a brutalitás és a morbid elem, mint

sa” ebből a valóságból táplálkozik. A Nyár és füst kiválasztása ezért nem szerencsés. Pontosan az hiányzik belőle, ami a későbbiekben a legérdekesebb és legműveletesebb: a *konkrét társadalomrajz*. Ráadásul a kezdő író kezemenkijája más szempontból is érződik. Az emberábrázolás és az atmoszférateremtés ugyan már ebben a darabban is majdnem olyan erőteljes mint a későbbi Williams-dramákban, de a koncentráció foka még alacsonyabb. Vulgárisan szólva a Nyár és füst epikusabb, mint az író többi műve.

Mindezt a színház darabválasztását felelősen érezzük. Tennessee Williams akart adni, de aztán mintha — nem tudni miért — megijedt volna a választás merészségétől és mégsem őt adta.

Az viszont már kétségtelenül dicséri a színházat, ahogyan a darabot színpadra állította. A mű költői szépsége és drámai ereje, a főhős Alma Winemiller lírai tragédiája teljes intenzitásával és hatásával valósult meg a magas színvonalú produkcióban. Bozók István rendezése együttetté a remekművet.

Az előadás játékstílusát mindenek előtt valami stilizált emelkedett-